O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 4

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 4
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

4-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 4
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

BO‘LAJAK PEDAGOG-PSIXOLOGLARNING KASBIY O‘ZINI ANGLASHINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI HIKOYACHILIK VA REFLEKSIV FAOLIYATNING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI

Matmuratov Azizbek Abdikarimovich

Ma’mun universiteti, Yoshlar bilan ishlash, ma’naviyat va ma’rifat bo‘limi boshlig‘i;
Urganch davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi.
e-mail: my_darling90@mail.ru **ORCID**: https://orcid.org/0009-0007-4177-3738

Annotatsiya.

Maqolada bo‘lajak pedagog-psixologlarning kasbiy o‘zini anglashini rivojlantirishda raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning o‘zaro bog‘liqligi yoritilgan. Ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili asosida raqamli hikoyani yaratish, muhokama qilish va qayta ishlash jarayonlarining kasbiy tajribani anglashdagi vazifalari izohlangan. Tajribani tavsiflash, qaror sabablarini tushuntirish, muqobil talqinlarni ko‘rib chiqish va rivojlanish maqsadlarini belgilash o‘zaro bog‘liq tahliliy yo‘nalishlar sifatida ajratilgan. Refleksiv savollar, mazmunli qayta aloqa, topshiriqlarni talabaning tajribasiga moslashtirish hamda qayta tahrirlash imkoniyati muhim pedagogik shartlar sifatida ko‘rsatilgan. Shaxsiy ma’lumotlar daxlsizligi va kechinmalarni oshkor etishning ixtiyoriyligiga e’tibor qaratilgan. Taklif etilgan nazariy yondashuvning amaliy samaradorligini empirik tadqiqotlarda tekshirish zarurligi qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak pedagog-psixolog, kasbiy o‘zini anglash, raqamli hikoyachilik, refleksiv faoliyat, kasbiy tajriba, kasbiy refleksiya, qayta aloqa, kasbiy rivojlanish.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЦИФРОВОГО СТОРИТЕЛЛИНГА И РЕФЛЕКСИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

Матмуратов Азизбек Абдикаримович

Университет Маъмун, начальник отдела по работе с молодёжью, духовности и просвещения; Ургенчский государственный университет, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье рассматривается взаимосвязь цифрового сторителлинга и рефлексивной деятельности в развитии профессионального самосознания будущих педагогов-психологов. На основе теоретического анализа научной литературы раскрывается роль процессов создания, обсуждения и переработки цифровых историй в осмыслении профессионального опыта. Описание опыта, объяснение причин принятых решений, рассмотрение альтернативных интерпретаций и определение целей развития выделены в качестве взаимосвязанных аналитических направлений. Рефлексивные вопросы, содержательная обратная связь, адаптация заданий к опыту студента и возможность повторного редактирования рассматриваются как важные педагогические условия. Особое внимание уделяется защите персональных данных и добровольности раскрытия личных переживаний. Отмечается необходимость эмпирической проверки практической эффективности предложенного теоретического подхода.

Ключевые слова: будущий педагог-психолог, профессиональное самосознание, цифровой сторителлинг, рефлексивная деятельность, профессиональный опыт, профессиональная рефлексия, обратная связь, профессиональное развитие.

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL STORYTELLING AND REFLECTIVE PRACTICE IN DEVELOPING PROFESSIONAL SELF-AWARENESS AMONG PROSPECTIVE EDUCATIONAL PSYCHOLOGISTS

Matmuratov Azizbek Abdikarimovich

Mamun University, Head of the Department of Youth Affairs, Spirituality and Enlightenment; Urgench State University, Independent Researcher.

Abstract.

The article examines the interrelationship between digital storytelling and reflective practice in developing professional self-awareness among prospective educational psychologists. Based on a theoretical analysis of scholarly literature, the study explains the roles of creating, discussing, and revising digital stories in making sense of professional experience. Describing experiences, explaining the reasons behind decisions, considering alternative interpretations, and identifying developmental goals are distinguished as interconnected analytical dimensions. Reflective questions, meaningful feedback, adapting tasks to students' experiences, and opportunities for revision are identified as important pedagogical conditions. Particular attention is paid to the protection of personal data and the voluntary disclosure of personal experiences and emotions. The article emphasizes the need for empirical research to examine the practical effectiveness of the proposed theoretical approach.

Keywords: prospective educational psychologist, professional self-awareness, digital storytelling, reflective practice, professional experience, professional reflection, feedback, professional development.

Kirish. Bo‘lajak pedagog-psixologlarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar bilan bir qatorda, ularning o‘zini mutaxassis sifatida anglashiga yo‘naltirilgan ta’lim mazmunini shakllantirish muhimdir. Pedagog-psixolog faoliyatida boshqa insonning kechinmalari, ehtiyojlari va xulq-atvorini tushunish mutaxassisning o‘z qarashlari, hissiy munosabatlari hamda qarorlarini tahlil qila olishi bilan bog‘liq. Shu sababli kasbiy tayyorgarlik jarayonida talabaning qanday bilimlarni egallagani bilan birga, ushbu bilimlardan foydalanishda o‘z imkoniyatlari, mas’uliyati va kasbiy chegaralarini qanday tushunishi ham e’tiborga olinishi lozim. Bu holat kasbiy o‘zini anglashni rivojlantirishga xizmat qiladigan ta’lim vositalari va faoliyat shakllarini o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganish zaruratini belgilaydi.

Mazkur maqolada kasbiy o‘zini anglash bo‘lajak pedagog-psixologning kasbiy motivlari va qadriyatlarini tushunishi, shaxsiy xususiyatlarini kasb talablari bilan taqqoslashi, faoliyatdagi imkoniyatlari hamda cheklovlarini baholashi va rivojlanish maqsadlarini belgilashi sifatida talqin etiladi. Ushbu jarayon talabaning o‘ziga umumiy baho berishi bilan cheklanmaydi. U muayyan vaziyatda qanday qaror qabul qilgani, bu qarorga nima asos bo‘lgani, shaxsiy munosabati kasbiy xulosasiga qanday ta’sir qilgani va kelgusida nimalarni o‘rganishi zarurligini tushuntira olishini ham qamrab oladi. Demak, kasbiy o‘zini anglashni rivojlantirish talabaning tajribasini muntazam ravishda tahlil qilishga yo‘naltirilgan faoliyatni talab etadi.

Bunday faoliyatning muhim shakllaridan biri refleksiyadir. Refleksiv faoliyat maqola doirasida shaxsning o‘z tajribasi, fikrlash asoslari, hissiy munosabatlari va harakat natijalarini qayta ko‘rib chiqishi hamda ulardan keyingi faoliyat uchun xulosa chiqarishi sifatida tushuniladi. Bo‘lajak pedagog-psixolog uchun refleksiya, xususan, kuzatilgan holat bilan shaxsiy taxminni farqlash, tanlangan yondashuvning sabablarini izohlash va muqobil harakatlarni ko‘rib chiqishda ahamiyatlidir. Masalan, talaba o‘quvchining suhbatdagi sukutini dastlab muloqotdan bosh tortish deb baholashi, keyingi tahlilda esa savollarning mazmuni yoki suhbat sharoiti ham bunga ta’sir qilgan bo‘lishi mumkinligini hisobga olishi mumkin. Shu tariqa refleksiya kasbiy tajribani qayta tushunishga yo‘naltiriladi.

Raqamli hikoyachilik ushbu tajribani ifodalash va muhokama qilish uchun foydalanilishi mumkin bo‘lgan ta’lim vositasidir. U muayyan voqea yoki tajribaning matn, ovoz, tasvir va video vositalari yordamida izchil hikoya shaklida taqdim etilishini anglatadi. Uning ta’limiy imkoniyati talabadan voqeani tanlash, undagi muhim jihatlarni ajratish, o‘z pozitsiyasini tushuntirish va xulosa shakllantirishni talab etishida ko‘rinadi. Bo‘lajak pedagog-psixologning kasb tanlashiga ta’sir qilgan voqea, amaliyotda duch kelgan qiyinchilik yoki kelajakdagi kasbiy faoliyati haqidagi raqamli hikoyasi refleksiv muhokama uchun mazmunli material bo‘lishi mumkin.

Raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini aniqlashda ularning vazifalarini farqlash zarur. Raqamli hikoya tajribani muayyan shaklda ifodalashga imkon beradi; refleksiya esa ushbu tajribaning mazmunini, qarorlar asoslarini va rivojlanish uchun ahamiyatini ochishga yo‘naltiriladi. Hikoya yaratish jarayonida voqealarni tanlash va tartiblashtirish refleksiv savollarni yuzaga keltirishi mumkin. O‘z navbatida, refleksiv tahlil hikoyaning dastlabki mazmunini qayta ko‘rib chiqish, undagi biryoqlama baholarni aniqlashtirish va kasbiy xulosalarni asoslashga xizmat qilishi mumkin. Mazkur maqolada bu bog‘liqlik bir martalik mahsulot yaratishdan ko‘ra, hikoyani tuzish, muhokama qilish va qayta ishlash davomida yuzaga keladigan jarayon sifatida ko‘rib chiqiladi.

Biroq raqamli hikoya yaratishning o‘zi chuqur refleksiyani ta’minlaydi, deb hisoblash yetarli asosga ega emas. Talaba voqeani batafsil bayon qilishi yoki texnik jihatdan jozibador mahsulot tayyorlashi, ammo o‘z qarorlari va taxminlarini tahlil qilmasligi mumkin. Shuningdek, baholanish istagi hikoyada faqat muvaffaqiyatli tajribalarni

ko‘rsatishga undashi ehtimoli mavjud. Shu bois raqamli hikoyachilikni refleksiv faoliyat bilan bog‘lashda topshiriq maqsadi, yo‘naltiruvchi savollar, mazmunli qayta aloqa va baholash mezonlari muhim o‘rin tutadi. Shaxsiy ma’lumotlar daxlsizligi hamda kechinmalarni oshkor etishning ixtiyoriyligi esa kasbiy tajribalarni muhokama qilishning zarur shartlari sifatida qaraladi.

Maqolaning ilmiy muammosi raqamli hikoyachilik jarayonidagi qaysi harakatlar refleksiv faoliyatni qo‘llab-quvvatlashi va refleksiv tahlilning kasbiy o‘zini anglash mazmunida qanday ifodalanishini nazariy jihatdan tushuntirishdan iborat. Bunda voqeani hikoya qilish bilan uni tahlil qilish o‘rtasidagi o‘tish, dastlabki talqinning qayta ko‘rib chiqilishi va chiqarilgan xulosalarning kasbiy rivojlanish maqsadlariga aylanishi asosiy e’tibor markaziga olinadi. Masalaning bunday qo‘yilishi raqamli hikoyachilikni kasbiy tayyorgarlik vazifalariga mos ravishda tashkil etish uchun metodik asoslarni aniqlashtirishga imkon beradi.

Maqolaning maqsadi — bo‘lajak pedagog-psixologlarning kasbiy o‘zini anglashini rivojlantirishda raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini nazariy jihatdan yoritish hamda ularning uyg‘unligini ta’minlovchi pedagogik shart-sharoitlarni aniqlashdan iborat. Ushbu maqsad doirasida raqamli hikoya yaratish va qayta ishlash jarayonining refleksiv xususiyatlari, kasbiy tajribani anglashdagi vazifalari hamda ta’lim jarayonida qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bo‘lajak pedagog-psixologlarning kasbiy o‘zini anglashini rivojlantirishda raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganish uchta ilmiy yo‘nalishni birlashtirishni talab etadi: refleksiyaning pedagogik mazmuni, tajribani hikoya orqali ifodalash imkoniyatlari va kasbiy o‘zini tushunish jarayoni. Quyida tahlil qilinayotgan manbalar ushbu bog‘liqlikning turli tomonlarini yoritadi. Bunda o‘qituvchilar tayyorgarligiga oid tadqiqotlar natijalari pedagog-psixologlar faoliyatiga moslashtirish uchun nazariy va metodik asos sifatida ko‘rib chiqiladi.

Refleksiyaning pedagogik mazmunini aniqlashtirishda N. Hatton va D. Smithning “Reflection in Teacher Education: Towards Definition and Implementation” nomli maqolasi muhimdir [1]. Mualliflar pedagogik ta’limda refleksiya tushunchasini aniqlash va uni amaliyotga joriy etish masalasini o‘rganadilar. Ushbu manba tajribani tavsiflash bilan uning sabablarini tushuntirish, muqobil qarashlarni ko‘rib chiqish hamda kengroq sharoitlarni hisobga olish o‘rtasidagi farqni anglashga yordam beradi. Mazkur maqola mavzusiga tatbiqan, talabaning voqeani izchil hikoya qilishi hali uning kasbiy qarorlarini chuqur tahlil qilganini bildirmaydi. Raqamli hikoyada refleksiyaning ifodalanishini aniqlash uchun qaror sabablari, muqobil talqinlar va chiqarilgan xulosalarga e’tibor qaratish zarur. Bu xulosa manbaning raqamli hikoyachilikka nisbatan metodik talqinidir.

J. A. Moonning “Learning Journals: A Handbook for Reflective Practice and Professional Development” kitobida refleksiv yozuvlarni ta’lim kurslari, kasbiy tayyorgarlik va shaxsiy rivojlanishni rejalashtirishga kiritish masalalari yoritilgan [2]. Asarda o‘quv kundaliklaridan foydalanish bo‘yicha nazariy va amaliy tavsiyalar beriladi. Ushbu yondashuv raqamli hikoyachilikni bir martalik topshiriq sifatida emas, balki tajribani qayta ko‘rib chiqishga xizmat qiluvchi davomiy faoliyat sifatida tashkil etish uchun asos bo‘la oladi. Masalan, dastlabki yozuv, hikoya ssenariysi va yakuniy refleksiv izohni o‘zaro taqqoslash talabaning vaziyat haqidagi tushunchasi qanday aniqlashganini muhokama qilish imkonini beradi. Bunday tashkil etish shakli mazkur maqola doirasidagi metodik taklif bo‘lib, Moon tomonidan sinovdan o‘tkazilgan raqamli hikoyachilik dasturi sifatida ko‘rsatilmaydi.

Raqamli hikoyachilikning ta’limiy asoslari B. R. Robinning “Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom” maqolasida bayon etilgan [3]. Muallif raqamli hikoyachilik imkoniyatlarini texnologik, pedagogik va mazmuniy bilimlarning uyg‘unligi bilan bog‘liq holda muhokama qiladi. Mazkur yondashuvdan kelib chiqadigan muhim xulosa shuki, raqamli vositani tanlash ta’lim maqsadi va topshiriq mazmuniga bo‘ysunishi lozim. Bo‘lajak pedagog-psixologlar tayyorgarligida bu talab hikoyaning texnik jozibadorligidan tashqari, unda kasbiy tajriba va shaxsiy pozitsiyaning qanday ochib berilganiga e’tibor qaratishni anglatadi. Robin maqolasi raqamli hikoyachilikning umumiy pedagogik asosini beradi, biroq aynan pedagog-psixologlarda kasbiy o‘zini anglashning rivojlanishini bevosita tekshirmaydi.

Raqamli hikoyachilik bilan refleksiv faoliyatning bog‘liqligi J. Challinor, V. I. Marín va G. Turning “The Development of the Reflective Practitioner through Digital Storytelling” tadqiqotida bevosita o‘rganilgan [4]. Ko‘p holatli tadqiqotda ikki universitetning pedagogika hamda sog‘liqni saqlash va ijtimoiy yordam yo‘nalishlaridagi talabalari o‘quv modullarining boshlanishi va yakunida raqamli mahsulotlar yaratgan. Mahsulotlar takrorlanuvchi mavzular, refleksiya darajalari va raqamli kompetensiya jihatidan tahlil qilingan. Natijalar chuqurroq refleksiya kasbiy ta’limning keyingi bosqichlarida yaratilgan individual ishlarda yaqqolroq ko‘rinishi mumkinligini ko‘rsatgan. Ushbu tadqiqot raqamli hikoyachilik imkoniyatlarini talabaning tajribasi, topshiriq shakli va ta’lim bosqichi bilan bog‘liq holda baholash zarurligini bildiradi. Shuning uchun hikoya yaratishning o‘zi barcha talabalarda bir xil refleksiv natija beradi, degan umumlashtirish asosli emas.

D. Kim, Y. Long, Y. Zhao, S. Zhou va J. Alexanderning “Teacher Professional Identity Development through Digital Stories” maqolasi raqamli hikoya, refleksiya va kasbiy identiklikni birgalikda o‘rganishi bilan mavzuga yaqin turadi [5]. Tadqiqotda pedagogik ta’lim doirasida yaratilgan ikkita raqamli hikoya multimodal tahlil asosida ko‘rib chiqilgan. Mualliflar tasviriy, shaxslararo, matniy va mafkuraviy jihatlarga e’tibor qaratib, hikoyalar orqali kasbiy identiklikning

qanday ifodalanishini o‘rganadilar. Mazkur ishning metodik ahamiyati shundaki, refleksiv mazmun faqat yozma matndan emas, balki ovoz, tasvir va boshqa ifoda vositalarining o‘zaro munosabatidan ham izlanadi. Biroq ikkita hikoyaning chuqur tahlili keng guruhlar uchun samaradorlik darajasini belgilamaydi; u jarayonni tushuntiruvchi dalil sifatida ahamiyatlidir.

H. Çıralı Sarıca va Y. Koçak Usluelning “Pre-service Teachers’ Future Professional Self-understanding: A Reception Study through Teachers’ Digital Stories” maqolasi kasbiy o‘zini tushunish masalasini bevosita yoritadi [6]. Tadqiqotda 15 nafar bo‘lajak o‘qituvchi pedagoglar yaratgan 27 ta raqamli hikoyani tomosha qilgan. Ma’lumotlar yarim tuzilgan fokus-guruh suhbatlari va ishtirokchilarning kuzatuv qaydlari orqali yig‘ilib, mazmuniy tahlil qilingan. Natijalarda o‘z obrazi, o‘zini qadrlash, kasbiy vazifani tushunish va mehnat motivatsiyasiga oid jihatlar ochib berilgan. Ushbu tadqiqot refleksiv faoliyat faqat shaxsiy hikoyani yaratishda emas, balki boshqa mutaxassisning tajribasini talqin qilishda ham tashkil etilishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, sifat tadqiqoti doirasidagi topilmalar statistik umumlashtirish yoki qat’iy sababiy xulosa uchun yetarli emas.

Manbalarni o‘zaro taqqoslash raqamli hikoyachilik va refleksiyani bir-biriga tenglashtirmaslik zarurligini ko‘rsatadi. Hatton va Smith hamda Moon refleksiv faoliyatning mazmuni va tashkil etilishiga nazariy tayanch beradi [1; 2]. Robin raqamli hikoyachilikning ta’limiy asoslarini yoritadi [3]. Challinor va hammualliflar, Kim va hammualliflar hamda Çıralı Sarıca va Koçak Usluel esa raqamli hikoyalarni yaratish yoki talqin qilish jarayonini refleksiya va kasbiy o‘zini tushunish bilan bog‘liq holda empirik o‘rganadilar [4–6]. Demak, raqamli hikoya refleksiya uchun material va ifoda shaklini taqdim etishi mumkin; uning kasbiy o‘zini anglashga yo‘naltirilishi esa topshiriq mazmuni va muhokama jarayonini puxta tashkil etishni talab qiladi.

Ko‘rib chiqilgan adabiyotlar asosida mazkur maqolaning tadqiqot yo‘nalishi raqamli hikoyani yaratish, refleksiv muhokama qilish va qayta ishlash jarayonlarining kasbiy o‘zini anglash bilan bog‘liqligini nazariy jihatdan aniqlashtirish sifatida belgilanadi. Ushbu bog‘liqlik pedagog-psixologlarni tayyorlashga tatbiq etilganda kasbiy qarorlarni asoslash, shaxsiy taxminlarni qayta ko‘rib chiqish, o‘z imkoniyatlari chegaralarini anglash va rivojlanish vazifalarini belgilash jihatlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu yo‘nalishlar mazkur maqolaning tahliliy taklifi bo‘lib, ularning amaliy samaradorligi alohida empirik tekshiruvni talab etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili metodi qo‘llanildi. Metodning maqsadi bo‘lajak pedagog-psixologlarning kasbiy o‘zini anglashini rivojlantirishda raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni mavjud ilmiy qarashlar hamda tadqiqot natijalari asosida tushuntirishdan iborat. Tahlil materiali sifatida adabiyotlar sharhida keltirilgan refleksiv ta’lim, raqamli hikoyachilik, kasbiy identiklik va kasbiy o‘zini tushunishga oid oltita manba tanlandi [1–6]. Manbalarni tanlashda mavzuga aloqadorlik, ilmiy nashrda chop etilganlik va bibliografik ma’lumotlarning tekshirilganligi mezonlariga tayanildi.

Tahlilning asosiy savoli quyidagicha belgilandi: raqamli hikoyani yaratish, muhokama qilish va qayta ishlash jarayonlarida refleksiv faoliyat qanday ifodalanadi hamda u kasbiy o‘zini anglash bilan qanday bog‘lanadi? Ushbu savol asosida manbalardagi fikrlar tajribani tavsiflash, qaror sabablarini tushuntirish, muqobil talqinlarni ko‘rib chiqish va rivojlanish maqsadlarini belgilash jihatlari bo‘yicha o‘rganildi. Har bir manbaning nazariy xulosalari, empirik dalillari va qo‘llanish chegaralari farqlanib, ularning pedagog-psixologlarni tayyorlashga tatbiq etilish imkoniyatlari izohlandi.

Metod asosida raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini tushuntiruvchi nazariy xulosalar hamda ularni ta’lim jarayonida uyg‘unlashtirishga doir pedagogik shart-sharoitlar ishlab chiqildi. Tadqiqot mustaqil tajriba-sinovni qamrab olmagani sababli xulosalar samaradorlikning statistik isboti sifatida talqin etilmaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini kasbiy tajribani ifodalash, uning mazmunini qayta ko‘rib chiqish va rivojlanish vazifalarini belgilash jarayoni sifatida tushuntirishga asos yaratdi. Raqamli hikoyachilik talabaning tajribasini muhokama qilish mumkin bo‘lgan matn, ovoz va tasvir shakliga keltiradi. Refleksiv faoliyat esa ushbu tajribadagi qarorlar, taxminlar va hissiy munosabatlarni tahlil qilishga yo‘naltiriladi. Mazkur bo‘limdagi natijalar tanlangan manbalarni nazariy umumlashtirishga asoslanadi; ular mustaqil tajriba-sinovda qayd etilgan o‘zgarishlarni anglatmaydi.

Tahlilning birinchi natijasi voqeani hikoya qilish bilan uni refleksiv anglash o‘rtasidagi farqni aniqlashtirishdan iborat. Hatton va Smithning yondashuvi tajribani bayon etish, harakat sabablarini tushuntirish va muqobil qarashlarni ko‘rib chiqishni farqlash uchun asos beradi [1]. Ushbu qarash raqamli hikoyachilikka tatbiq etilganda, hikoyaning izchilligi yoki hissiy ta’sirchanligi refleksiyaning chuqurligini o‘z-o‘zidan ko‘rsatmaydi. Kasbiy o‘zini anglash nuqtayi nazaridan talabaning nima sodir bo‘lganini aytishi bilan birga, vaziyatni qanday tushungani va o‘z xulosalarini nimaga asoslaganini ochib berishi muhimdir.

Masalan, o‘quv uchun tuzilgan shartli vaziyatda bo‘lajak pedagog-psixolog guruh mashg‘ulotida faol qatnashmagan o‘quvchini tasvirlaydi. “O‘quvchi topshiriqni bajarishni istamadi” jumlasi kuzatilgan holat bilan talabaning taxminini birlashtirib yuboradi. Refleksiv qayta ishlashda esa mazkur fikr “O‘quvchi topshiriqni boshlamadi; men buni istaksizlik deb talqin qildim, ammo uning topshiriqni tushunganini aniqlashtirmadim” shaklida ifodalanishi mumkin. Bu o‘zgarishda talaba kuzatuvni shaxsiy bahodan ajratadi va o‘z harakatidagi cheklovni anglaydi. Misol haqiqiy respondent ma’lumoti emas, balki nazariy xulosani tushuntiruvchi namunadir.

Ikkinchi natija raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning ikki tomonlama bog‘liqligi haqidagi nazariy xulosadir. Hikoyani yaratish uchun voqeani tanlash, muhim tafsilotlarni ajratish va qarorlar ketma-ketligini tushuntirish talab etiladi. Ushbu harakatlar refleksiv savollarni yuzaga keltirishi mumkin. O‘z navbatida, refleksiv muhokama hikoyaning dastlabki talqinini o‘zgartirish, yetishmagan dalillarni ko‘rsatish va yakuniy xulosani aniqlashtirishga xizmat qiladi. Moonning refleksiv yozuvlarni davomiy ta’lim faoliyatiga kiritishga oid yondashuvi bunday qayta ishlashni tashkil etish uchun metodik tayanch beradi [2].

Mazkur bog‘liqlikni ta’lim jarayonida ifodalash uchun quyidagi bosqichlar taklif etildi.

Faoliyat bosqichi	**Refleksiv vazifa**	**Kasbiy o‘zini anglash bilan bog‘liqligi**
Tajribani tanlash	Voqeaning shaxsiy va kasbiy ahamiyatini tushuntirish	Kasbiy motiv va qadriyatlarni aniqlashtirish
Dastlabki hikoyani yaratish	Kuzatuv, taxmin va hissiy munosabatni ajratish	O‘z idroki va baholash xususiyatlarini anglash
Hikoyani muhokama qilish	Qaror sabablarini asoslash, muqobil talqinlarni ko‘rib chiqish	Kasbiy pozitsiya va cheklovlarni tushunish
Hikoyani qayta ishlash	Dastlabki xulosalarni dalillar asosida aniqlashtirish	O‘z qarashlarini qayta baholash
Rivojlanish vazifasini belgilash	Tajribadan kelib chiqadigan keyingi harakatni rejalashtirish	Kasbiy rivojlanish ehtiyojlarini anglash

Jadvaldagi ketma-ketlik maqola doirasida ishlab chiqilgan metodik taklifdir. U sinovdan o‘tgan dastur yoki standartlashtirilgan baholash vositasi sifatida talqin etilmaydi. Uning vazifasi raqamli mahsulot yaratish jarayonida refleksiv faoliyat qaysi bosqichlarda tashkil etilishi mumkinligini ko‘rsatishdan iborat.

Uchinchi natija qayta ishlangan hikoyada kasbiy pozitsiyaning aniqlashuvini o‘rganish imkoniyati bilan bog‘liq. Kim va hammualliflar raqamli hikoyalarni kasbiy identiklikning multimodal ifodasi sifatida tahlil qiladilar [5]. Ushbu yondashuvdan kelib chiqib, hikoyaning dastlabki va yakuniy variantlari o‘rtasidagi mazmuniy farqlarni ko‘rib chiqish taklif etiladi. Bunda talabaning o‘zini qanday taqdim etgani bilan birga, qaysi fikrini o‘zgartirgani, yangi talqin uchun qanday asos keltirgani va qaysi savolni ochiq qoldirgani muhim hisoblanadi. Biroq matndagi o‘zgarishni shaxsdagi barqaror o‘zgarish bilan tenglashtirish mumkin emas: talaba o‘qituvchining talabiga moslashgan yoki baholash mezonlariga muvofiq yozgan bo‘lishi ham mumkin.

Shuning uchun narrativ mazmunini talqin etishda o‘zini ijobiy ko‘rsatish va o‘zini asosli baholash o‘rtasidagi farqqa e’tibor qaratish zarur. “Men o‘quvchi bilan to‘g‘ri muloqot qildim” kabi umumiy jumla kasbiy o‘zini anglash haqida yetarli ma’lumot bermaydi. “Suhbat davomida savollarimni qisqartirdim, biroq o‘quvchining javobini kutish uchun yetarli vaqt bermaganimni angladim” mazmunidagi izoh esa muayyan harakat va cheklovni ifodalaydi. Mazkur maqolada aynan shunday asoslangan mulohazalar refleksiv tahlil uchun mazmunli birliklar sifatida taklif etiladi.

To‘rtinchi natija refleksiv faoliyatni faqat shaxsiy hikoya yaratish bilan cheklamaslik zarurligi bilan bog‘liq. Çıralı Sarıca va Koçak Usluel tadqiqotida boshqa o‘qituvchilar yaratgan raqamli hikoyalarni talqin qilish bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zini tushunishi bilan bog‘liq holda o‘rganilgan [6]. Ushbu natijaga tayangan holda, pedagog-psixologlarni tayyorlashda anonimlashtirilgan kasbiy hikoyalarni muhokama qilish ham qo‘llanilishi mumkin. Bunda “Mutaxassisning qarorini qanday tushuntirish mumkin?”, “Men ushbu vaziyatda qaysi ma’lumotni qo‘shimcha ravishda aniqlashtirgan bo‘lardim?” kabi savollar talabaning o‘z qarashlarini boshqa pozitsiyalar bilan taqqoslashiga yo‘naltiriladi. Bu imkoniyatning aynan pedagog-psixologlar tayyorgarligidagi samarasi esa alohida tekshiruvni talab qiladi.

Beshinchi natija raqamli hikoyachilikning refleksiv mazmuni uning texnik shaklidan ustuvor bo‘lishi lozimligi bilan izohlanadi. Robin raqamli hikoyachilikni pedagogik maqsad va mazmun bilan uyg‘un holda tashkil etishga asos beradi [3]. Shu nuqtayi nazardan, tasvir, ovoz va matn talabaning fikrini aniqlashtirishga xizmat qilishi kerak. Masalan, ovozli izohda qarorning sabablari tushuntirilishi, tasvirlar esa vaziyat sharoitini yoritishi mumkin. Ortiqcha bezaklar yoki kuchli hissiy ta’sirga ega musiqa esa kasbiy tahlilning yetishmasligini qoplamaydi. Shu sababli baholashda muammo mazmuni, qarorlarning asoslanganligi va refleksiv xulosalarning aniqligiga e’tibor qaratish taklif etiladi.

Challinor, Marín va Turning tadqiqoti refleksiyaning ifodalanishini topshiriq shakli hamda kasbiy ta’lim bosqichi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi [4]. Mazkur manba asosida boshlang‘ich bosqichdagi talabalar uchun kasb tanlash tajribasi va bo‘lajak mutaxassis obrazi haqidagi topshiriqlar, amaliyot tajribasiga ega talabalar uchun esa kasbiy qarorlar va qiyinchiliklar tahliliga yo‘naltirilgan hikoyalar tavsiya etiladi. Talabaning mavjud tajribasiga mos kelmagan murakkab topshiriq uni chuqur tahlildan ko‘ra umumiy mulohazalarga murojaat qilishga olib kelishi mumkin.

Tahlil asosida raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatni uyg‘unlashtirishning pedagogik shartlari sifatida aniq yo‘naltiruvchi savollar, mazmunli qayta aloqa, qayta tahrirlash imkoniyati va hurmatga asoslangan muhokama ajratildi. O‘qituvchining vazifasi talaba o‘rniga yakuniy xulosa chiqarish emas, balki uning mulohazalaridagi asoslarni aniqlashtirishga yordam berishdir. Kasbiy vaziyatlarni hikoya qilishda ma’lumotlarni anonimlashtirish, shaxsiy kechinmalarni oshkor etishning ixtiyoriyligini saqlash va shartli vaziyatlardan foydalanish imkoniyatini berish ham zarur deb belgilandi.

Tadqiqotning asosiy nazariy natijasi raqamli hikoyachilik bilan refleksiv faoliyatning bog‘liqligini hikoyani yaratish, uning talqinini muhokama qilish va kasbiy xulosalar asosida qayta ishlash jarayoni sifatida tushuntirishdan iborat. Ushbu jarayon kasbiy o‘zini anglashning motivlar, imkoniyatlar, cheklovlar va rivojlanish maqsadlariga oid jihatlarini muhokama qilish uchun asos yaratishi mumkin. Tanlangan manbalar soni va tadqiqotlarning asosan o‘qituvchilar tayyorgarligiga tegishliligi xulosalarning qo‘llanish doirasini cheklaydi. Shu sababli taklif etilgan bog‘liqlik va pedagogik shartlarni bo‘lajak pedagog-psixologlar ishtirokidagi empirik tadqiqotlarda tekshirish zarur.

XULOSA

Ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini bo‘lajak pedagog-psixologlarning kasbiy tajribasini anglashga yo‘naltirilgan jarayon sifatida tushuntirishga asos yaratdi. Raqamli hikoyachilik tajribani ifodalash va muhokama qilish uchun material taqdim etsa, refleksiv faoliyat uning mazmunini qayta ko‘rib chiqish, qarorlar asoslarini aniqlashtirish va kasbiy xulosalar chiqarishga xizmat qiladi. Ushbu bog‘liqlik hikoyani yaratish, muhokama qilish va qayta ishlash davomida namoyon bo‘lishi mumkin.

Tahlil asosida tajribani tavsiflashdan uning sabablarini tushuntirishga, muqobil talqinlarni ko‘rib chiqishdan rivojlanish vazifalarini belgilashga o‘tish kasbiy o‘zini anglash bilan bog‘liq muhim yo‘nalishlar sifatida ajratildi. Bunda talabaning kuzatuvni shaxsiy taxmindan farqlashi, o‘z qarorlarini asoslay olishi, imkoniyatlari va cheklovlarini tushunishi alohida ahamiyat kasb etadi. Hikoyaning dastlabki va qayta ishlangan variantlarini muhokama qilish ushbu jihatlarni o‘rganish imkonini beradi, biroq matndagi o‘zgarish shaxsdagi barqaror kasbiy o‘zgarishning bevosita isboti hisoblanmaydi.

Raqamli hikoyachilik va refleksiv faoliyatni uyg‘unlashtirish uchun topshiriqlarni talabaning tajribasiga moslashtirish, aniq refleksiv savollar berish, mazmunli qayta aloqa va qayta tahrirlash imkoniyatini ta’minlash zarur. Baholashda texnik bezaklardan ko‘ra kasbiy mulohazalarning asoslanganligi va xulosalarning aniqligiga ustuvor ahamiyat berish maqsadga muvofiqdir. Shaxsiy ma’lumotlar daxlsizligi hamda kechinmalarni oshkor etishning ixtiyoriyligi esa ushbu faoliyatni tashkil etishning muhim shartlaridir.

Maqolaning nazariy hissasi raqamli hikoyachilikni refleksiv qayta ishlash bilan bog‘lovchi bosqichlarni aniqlashtirish va ularning kasbiy o‘zini anglashdagi vazifalarini izohlashdan iborat. Taklif etilgan yondashuv pedagog-psixologlarni tayyorlashga oid o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqish uchun metodik asos bo‘lishi mumkin. Uning amaliy samaradorligi va natijalarning barqarorligini aniqlash bo‘lajak pedagog-psixologlar ishtirokidagi empirik tadqiqotlarni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hatton N., Smith D. Reflection in Teacher Education: Towards Definition and Implementation // Teaching and Teacher Education. – 1995. – Vol. 11, № 1. – P. 33–49. – DOI: https://doi.org/10.1016/0742-051X(94)00012-U.

2. Moon J. A. Learning Journals: A Handbook for Reflective Practice and Professional Development. – 2nd ed. – London: Routledge, 2006. – URL: https://www.routledge.com/Learning-Journals/Moon/p/book/9780415403764.

3. Robin B. R. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom // Theory Into Practice. – 2008. – Vol. 47, № 3. – P. 220–228. – DOI: https://doi.org/10.1080/00405840802153916.

4. Challinor J., Marín V. I., Tur G. The Development of the Reflective Practitioner through Digital Storytelling // International Journal of Technology Enhanced Learning. – 2017. – Vol. 9, № 2/3. – P. 186–203. – DOI: https://doi.org/10.1504/IJTEL.2017.084498.

5. Kim D., Long Y., Zhao Y., Zhou S., Alexander J. Teacher Professional Identity Development through Digital Stories // Computers & Education. – 2021. – Vol. 162. – Article 104040. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104040.

6. Çıralı Sarıca H., Koçak Usluel Y. Pre-service Teachers’ Future Professional Self-understanding: A Reception Study through Teachers’ Digital Stories // Journal of Education for Teaching. – 2022. – Vol. 48, № 2. – P. 159–177. – DOI: https://doi.org/10.1080/02607476.2021.1967088.